

OUDE ROTTERDAMSCHÉ VOLKS- PRENTEN DOOR MR. M. C. NIJLAND

IN het Overzicht van hun interessant, rijk verlucht werk¹⁾ schrijven Emile H. van Heurck en dr. G. J. Boekenoogen, dat Rotterdam was „un cercle imagier à cet époque (\pm 1827). La maison Thompson ajouta à son fonds ancien une série d'actualités, ayant en grande partie un caractère national”.

De ouderen onder ons kennen die houtsneden, veelal gekleurd, wel, (twintig prentjes om een oort en tien prentjes om een duit): voorstellingen van Tijn Uilenspiegel, Gulliver, Jan de Wasscher, Ezelsvel, Riket met de Kuif, Reintje de Vos, Moeder de Gans, De Ezel, de Haan en de Kat, of de Amsterdamsche straatmuzikanten enz., welke prenten wel geen intrinsieke waarde hebben, maar tot een kunst behooren, die geheel verloren is gegaan en jong en oud, rijk en arm heeft vermaakt. Daarom moeten deze prenten, reeds uit piëteit, bewaard blijven. In den atlas-Van Stolk alhier, zoowel als in de verzameling van dr. Boekenoogen te Leiden, en van het Folkloristisch museum te Antwerpen zijn er nog vele te vinden, en uit de verzameling-Sijthoff te Leiden, eenige jaren geleden verkocht, is een aantal mijn eigendom geworden.

Wat de prenten der Rotterdamsche uitgevers betreft, is het gemeentelijk archief vrij goed voorzien. De belangrijkste uitgevers van houtsneprenten waren: J. B. Ulrich (die in de Westewagenstraat E. 513 woonde), T. J. Wijnhoven Hendriksen en J. Hendriksen (op de Hoogstraat), T. C. Hoffers, (in de Korte Pannekoekstraat bij de Nieuwe Markt) P. M. van Embden, J. D. Hartog, C. Neiszen (op de Hoogstraat), Nicolaas Cornel (op de Meent over de Lombardschebrug) en D. Versnel, terwijl bij Tels en Co., Tels en gebr. Gazan, P. Roosing en Mensing en Van Westreenen ook steendrukken zijn verschenen. Ook vonden de volksprenten, door Brepols en Glenisson en Van Genechten te Turnhout uitgegeven, door de Rotterdamsche handelaars in kantoor-

1) Histoire de l'imagerie populaire flamande, Bruxelles 1910, p. 562.

behoefden J. Th. Brouwer, I. H. L. van Doorenmalen en P. J. Maseur een ruimen afzet.

Vooraf echter moeten de Thompson's, die aan de Hoogstraat bij de Nauwe Marktsteeg hun boekwinkel hadden, hier worden genoemd. Achtereenvolgens gaven Jacobus Thompson (1791-1841), J. J. Thompson (1814), gebr. Thompson (1828), T. L. Thompson (1831-1834) en W. Thompson (1835-1838) vele interessante prenten uit, van welke er echter slechts enkele in het gemeente-archief zijn te vinden. Eerstgenoemde gaf zijn opdrachten aan de houtgraveurs J. van Lieshout ¹⁾, en D. en H. van Lubeek ²⁾, maar hun houtblokken zijn later door Glenisson en Van Genechten overgenomen, en berusten thans waarschijnlijk in het Folkloristisch museum te Antwerpen.

Door J. B. Ulrich werd de hierbij afgebeelde, eigenaardige kinderprent uitgegeven, den lof der Oranje's verkondigende ³⁾. Ook deed hij een prent 't licht zien met een afbeelding van een zeemonster van Vilerval, een pendant van het „bête de Gévaudan", één van die zeeslangen, die nog telkens in den komkommertijd uit zee schijnen te komen opduiken. En dan de afbeelding van mijnheer en mejuffrouw „Altijd Dorst", van wie eerstgenoemde altijd bier, zijn eega steeds koffie dronk, een navolging waarschijnlijk van een prent van Renner te Neurenberg. Dat de prenten van Ulrich in den smaak vielen, bewijst de navolging door Brepols.

Zoowel Wijnhoven, Hendriksen als Hoffers hebben de ontvoering van Huig de Groot in beeld gebracht, doch me dunkt dat laatstgenoemde het bij de kinderen zal hebben gewonnen. Het onderschrift van het prentje, waarop de

1) Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek III, 771.

2) Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek III, 795.

Nu naar dit artikel verwezen wordt, maakt de schrijver ervan van de gelegenheid gebruik het hier aan te vullen en te verbeteren. D. is niet Debora, doch Dirk. Dirk van Lubeek, plaatsnijder, geboren 16 Januari 1747 te Amsterdam als zoon van Jacobus en Maria Jonkman, stierf te Kralingen 13 Nov. 1819, oud 72 jaar. Hij woonde sinds 1791 aan de Kortekade en bij zijn dood aan den Hoogedijk. Zie Archief Kralingen nr. 45 akte 74, nr. 336 wijk D 27 en nr. 338, lijstnummer 398. Red.

3) In 1916 aan het Archief geschonken door den heer P. Schrameier Verbrugge te Rotterdam.

No. 4.

Ziet kinderen, wilt deez' Prent beschouwen,
Blijft op **ORANJE** steeds vertrouwen.



Wie wil voor dat het Duitje niet,
Zien het geen Kwaadgrond.



Wie draagt men de Kroon niet,
Die alts' ons en heet niet.



Oran' Zin vol Glorie,
Schenkt voor **ORANJE** Victorie.



Mijn hart en hand,
Bind Vriendschapsband.



Als Schutter van den eersten bin,
Doen 't voor de Koning wat ik kan.



Was Nassau die Spaans
Verhanden van den Troon,
Was Willem van **ORANJE**,
Die ALBA gaf zijn loon.



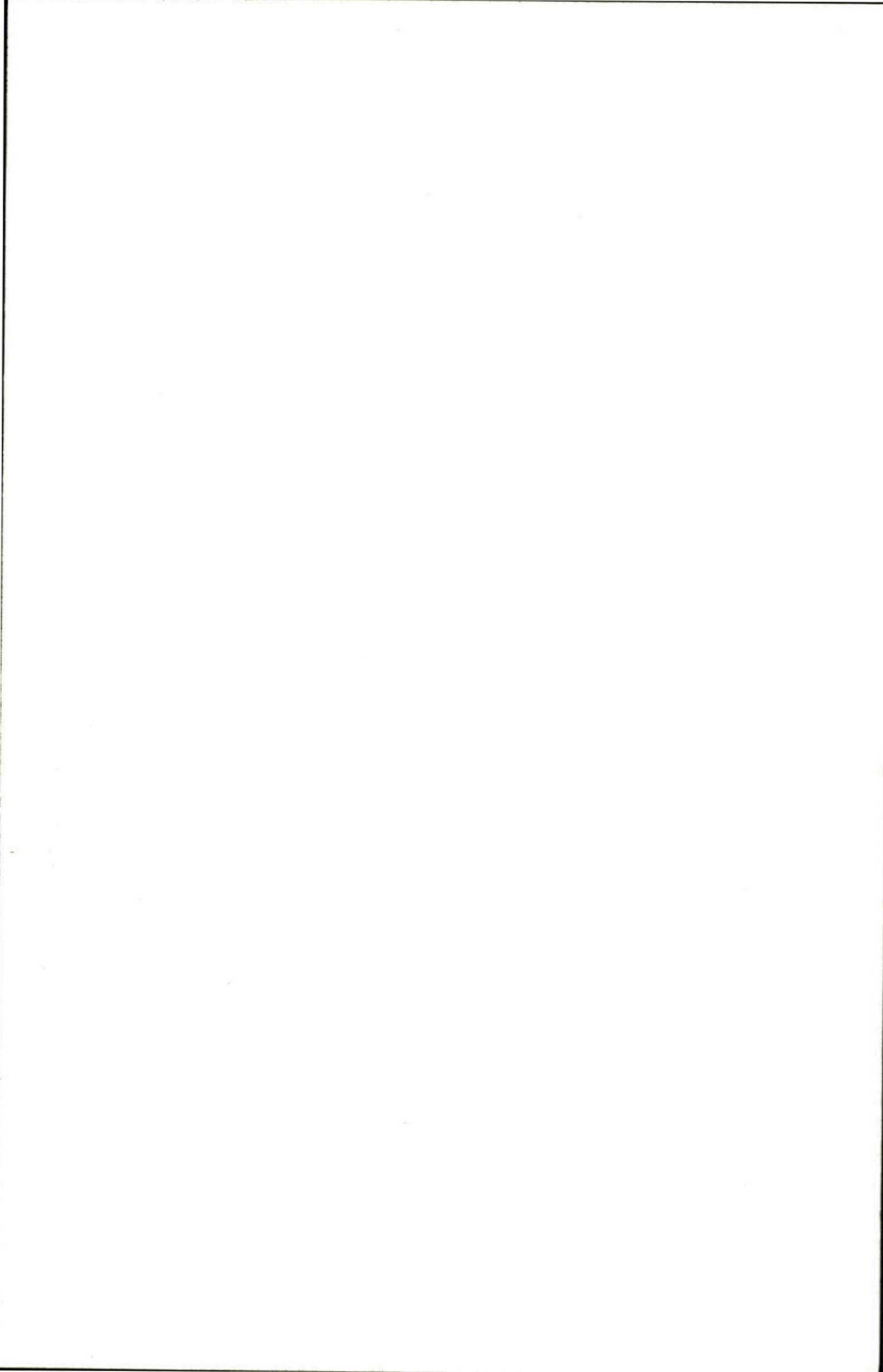
ORANJE BOVEN.



Gedienst, Veiligheid, Verdediging,
Is ons eeuwigste plicht.
Die dit ons eeuwig bezit,
Is ons eeuwigste plicht.

Gedrukt bij J. B. ULRICH, Westewagenstraat E, 512 te ROTTERDAM.







27. ROTTERDAMSCHER KINDERPRENT.

slotvoogd, na de ontvluchting bij Maria van Reigersbergen, op onderzoek kwam, luidt:

De slotvoogd dreigt Mevrouw de Groot
En noemt haar list strafschuldig, snood;
Zij antwoordt: met de vreugd in d'oogen:
„Mijn vriend, de vogel is gevlogen.”

Hoffers bracht ook eenige bijzonderheden van het leven van Peter den Groote voor de kinderen in beeld; onder een prentje lees ik: – weder te Zaandam gekomen, bezoekt de Keizer eene kerk. De leeraar sprak tot hem: Denk wèl, spreek wèl en doe wèl. Toen zei de Keizer tot zijnen priester: „Zoo moet gij ook doen, maar gij hebt te veel bij-spel.”

Ook de geschiedenis van Richard Whittington, die, ongeveer 90 jaar oud, te Londen overleed, werd den kinderen voor oogen gebracht, en het zal hun wel belangstelling hebben ingeboezemd, dat „zijn geschiedenis te vinden is in Arrenberg's: Historiën en zonderlinge lotgevallen, 4e deel blz. 296 tot 317!”

Eigenaardig is ook het door Wijnhoven Hendriksen, in twee edities, uitgegeven Stoombootspel: de eene de vaart van Rotterdam op Dordt, de andere de vaart van Rotterdam op Nijmegen afbeeldende, maar beide hebben de oude Hoofdpoort, reeds sinds lang afgebroken, als frontispice.

Doch er zouden ook andere spelen, zooals het ganzenbord te noemen zijn, dat zelfs tot Tibet is doorgedrongen, de toekomst voorspelt, en den Tibetaan leert, hoe hij een volgenden keer herboren zal worden!

Door D. Versnel werd uitgegeven een fraaie prent, door J. H. Hoedt gegraveerd, een school voorstellende (hierbij afgebeeld). Meester laat de kinderen een gezicht op Rotterdam zien, en een der jongens wijst een meisje op een prent van de Rotte.

Er bestaat ook een prent, waarop wordt afgebeeld hoe dienstmeisjes te Rotterdam door een besteedster aan betrekkingen werden geholpen (vooral uit Westphalen kwamen er toen vele naar hier), en wat zij zoo al in haar dienst verrichtten: Truitje is aan 't spinnen, maar had het ongeluk het spinnewiel te breken, waarop zij door haar mijnheer

duchtig werd afgerost, en op zijn bevel door een diender naar de gevangenis werd gebracht. Zij komt kort daarop voor den rechter, maar wordt vrijgesproken.

De firma Thompson heeft ook vele volksprenten aan den Belgischen opstand en zijn helden gewijd, die werkelijk curieus zijn.

Op een aardige prent wordt de geschiedenis van Jan Klaassen verhaald in zestien plaatjes:

Lacht kinderen, licht, als gij dit ziet,
Hier maakt Jan Klaassen rare kuren,
Zie, hoe hij zelf de Dood gebied,
En voor zijn knots de piek doet schuren.

Maar, door twee Mooren aangevallen, schiet hij bijna 't hachje er bij in, en verdwijnt van het tooneel, als hij een draak ontmoet en, tot spot der kinderen, niet met dezen durft vechten.

Meer specifiek Rotterdamsch zijn: afbeeldingen van een piket der oude Rotterdamsche schutterij en der rustbevaarders van omstreeks 1800, welke prenten, oorspronkelijk van Thompson, later weder door Glenisson en Van Genechten werden uitgegeven, en de afbeelding van het oude stadhuis met beffroi op de Hoogstraat (welke afbeeldingen waarschijnlijk oorspronkelijk op nieuwjaarsprenten voorkwamen) en afbeeldingen van de Delftsche poort, de Rotterdamsche kraan (op de Binnenrotte) en den Blauwen Molen (op den Goudschen Singel) van ongeveer denzelfden tijd.

Bedelaars, landloopers en kermisreizigers kregen ook hun prenten. Thompson maakte een afbeelding van een aantal menschen, die door hun gebreken tot bedelen waren gekomen. Eén van hen loopt met een keurig geschoren hondje en zegt:

'k Ben kreupel, doch ik zoek met eeren
Te komen daaglijks aan mijn brood;
Ik kan de honden netjes scheeren,
Waardoor 'k zal leven na mijn dood.

De prent met de „gevolgen van het hardloopersbedrijf” doet ons zien de vrouw van een hardlooper, die met een

groote trompet het hardloopen van haar man aankondigt. Hij speelt eerst op de fluit, en, voorzien van luid klinkende belletjes, rent hij dan de stad door. Maar hij doet een val, en wordt in 't vervolg op zijn wagentje door een hond (terzijde ervan aangespannen), voortgetrokken.

Een aardige prent is die van een Savoyaard, met zijn draaiorgeltje vóór zich, zijn optica op den rug en zijn onafscheidelijke marmotjes, zooals wij die vroeger langs 's Heeren wegen zagen.

En dan de historie van Cartouche, Tetjeroen en Klaas Kapoen. Cartouche, een moordenaar, die allerlei leelijke streken heeft uitgehaald, en zijn leven op 't schavot eindigde, wat voor den uitgever van de prent een kostelijke aanleiding was om de kinderen op hun verderen levensweg een wijze les mede te geven:

Laet, lieve kinderen, laet de moordlust en bedrijven
Van dezen grooten schurk in uw geheugen blijven,
En wilt steeds in uw hart Cartouche dan verachten,
Opdat g'altijd de deugd en godsdienst blijft betrachten.

En Tetjeroen, levende op 't eind der 17e eeuw, een Amsterdamsch grappenmaker en kwakzalver, die op de kermissen de goegemeente met zijn dolle farcen en goocheltoeren vermaakte, zoodat werd beweerd, dat Peter de Groote, die schik in hem had, hem naar Rusland had willen meenemen, maar welk aanbod Tetjeroen zou hebben afgeslagen, omdat deze wel wist, dat de genegenheid van de grooten der aarde spoedig kon omslaan.

Klaas Kapoen, een andere uitgaaf van Cartouche, een bedelaar, die voor geen klein geruchtje vervaard was en meerdere moorden op zijn geweten had, telkens in het cachot zat en dan weer uitbrak, en ten slotte ook om hals werd gebracht.

Aardig zijn de prenten, die de haardracht der dames, vooral te Parijs, op 't eind der 18e eeuw, persifleeren. Het haar werd toen pyramidaal opgemaakt, en op 't hooge kapsel toonde dan een klein hoedje. Wel vermeldenswaard in onzen tijd!

Natuurlijk moesten de „incroyables” 't ook ontgelden:

Thompson maakte er een kostelijke afbeelding van. Vermakelijk is ook een prent, die 't jou-jou spel, afkomstig uit Normandië hekelt: een lezend heer, een ruiter, wandelaars, die steeds met dit spelletje bezig zijn, en geen oog meer voor hun omgeving hebben:

Een schijfje en een touw doen pligten wijken
Daar Mode zich er mee verheugt.

Er is toch nog maar steeds niets nieuws onder de zon! Van meerdere der hier genoemde prenten komen afbeeldingen voor in het bovengenoemde werk van Van Heurck en Boekenoogen; maar een volledige beschrijving der volks- en kinderprenten onzer Hollandsche uitgevers van weleer laat nog op zich wachten.